

Filosofit perusteidensa kimpussa ja ripaus bysantin mystiikkaa

Eeva Kallio

Henrik Rydenfelt & Heikki A. Kovalainen (toim.) 2010. Mitä on filosofia? Helsinki: Gaudeamus. 308 s.

John Haldon 2010. Bysantin historia. Helsinki: Gaudeamus. 254 s.

Metafilosofiaa?

Filosofian perusteiden oppikirjoja on julkaistu Suomessa koko joukko. Yleensä perusteisiin johdattavat teokset ovat perustaltaan varsin samankaltaisia. Niissä eritellään filosofian perusteemat – epistemologiset ja ontologiset kysymykset sekä moraalien perusteiden oleellisuus. Näin filosofian kentästä muodostuu kuva hyvinkin systemaattisena rakennelmana, jossa tutkimuskysymykset ovat ikään kuin selkeästi valmiiksi paketoituna ja avattavissa. Rydenfeltin ja Kovalaisen toimittama kirja on kuitenkin poikkeuksellinen. Se ei asetu valmiiseen muottiin eikä seuraa viitattua perinnettä. Kirjoitukset on jaettu viiteen pääkappaleeseen: filosofisten kysymysten luonteesta, filosofien vastauksia, tiede ja uskonto, minuus, ihminen ja elämä sekä yhteiskunta ja ihmiskunta. Kirjoittajina on koko joukko maamme kärkikaartiin kuuluvia alan tutkijoita.

Teoksesta saa kuvan, että sen on annettu rönsyillä suhteellisen juohevasti eri suuntiin, ja kuitenkin tuloksena on suhteellisen ehyt kokonaisuus. Teosta voisi luonnehtia metafilosofiseksi kontribuutioksi, jossa filosofit itse kyselevät sitä, mitä filosofia on. Todetaanhan teoksen alkukappaleessa, että metafilosofia on tällä hetkellä muodikasta.

Teos on perustavasti pohtiva, kyse on erilaisten näkökulmien esittelystä ja leikittelystä erilaisilla ajatusmalleilla. Samalla teoksessa on jonkinlainen humanistinen perusvire ja toive modernin yhteiskunnan suunnan muutoksesta. Aikamme ihminen on "vapaa ja rikas, mutta onneton", toteaa Mikko Yrjönsuuri. Johdannossa tuodaan esille kirjan tarkoituksen olevan kysymyksen siitä, mikä on filosofian merkitys ja tehtävä ajassamme. Voiko filosofia perustella enää olemassaoloaan, kun moderni tiede katsoo ratkaisevansa monet aiemmin sen alueelle kootut ongelmat? Onko filosofointi oikeaa työtä, tarvitaanko sitä enää? Mikä on filosofian ja erityistieteiden suhde?

Kuten eräs teoksen kirjoittaja toteaa: aidon filosofian on varjeltava ongelmien ratkaisemattomuutta. Mutta kestämmekö hermostuneessa ajassamme sitä, että ongelmallisten kysymysten lopullista ratkaisua ei ehkä ole olemassakaan? Onko filosofia tuomittu katoamaan? Tämä kysymys näyttää askarruttavan useaa kirjoittajaa. Miksi pitää filosofoida? Onko siitä mitään hyötyä (aikaamme sopiva kysymys!)? Mutta tuoko tavaraan takertuminen ja elinolojen helpottuminen automaattisesti suurempaa onnea – vai onko asia toisinpäin, olemmeko sitä onnettomampia, vaikka teknologinen kehitys etenee vauhdilla?

Teos on hyvin toimitettu, jäntevä, selkeä ja kokonaisuutena koherentti, vaikkakin kirjoittajia on lukuisia. En vältty siltä vaikutelmalta, että kyse on metafilosofian alaan kuuluvasta

kontribuutiosta – filosofit pohtivat oman alansa perusteita, kukin omalta näkökannaltaan. Tässä mielessä teos soveltuu mielestäni hyvin filosofian perusteokseksi ja oppikirjaksi esimerkiksi akateemisiin perusopintoihin.

Tuntematon Bysantti

Teos Bysantin historiasta on mielenkiintoinen uutuus. Bysantin kulttuuri on kukoistanut Rooman hajoamisen jälkeen lähes tuhat vuotta ja sen pääkaupunki Konstantinopoli on ollut hyvin merkittävä kulttuurikeskus, seikka joka usein jää unohtuiksi latinalaisen lännen historiaa opiskellessa. Läntisen kulttuurin oppikirjat ohittavat usein Bysantin merkittävän kulttuurin lyhyellä huomautuksella. Siksi tämä teos on enemmän kuin tervetullut lisä historiankirjoitukseen. Bysantin hajoamisen jälkeen sen suojissa kehittynyt ortodoksinen kristinusko jatkoi leviämistään itäisenä kirkkokuntana ja se vaikuttaa edelleen. Bysantin aikakausi on ajanlaskullisesti sijoitettavissa 300–1450 jaa. väliselle jaksolle. Kirjoittaja toteaa osuvasti, että käsitteeseen Bysantti on liitetty läntisen kulttuuriin alueella merkityksiä kuten mystiikka, rappeutunut kristinuskon muoto, tai kristinuskon itämainen muoto. Näistä piilevistä, ja usein kielteisistä konnotaatioista on todellakin hyvä olla tietoinen.

Teos on yleisesitys. Tämän kirjoittaja tuo selvästi esille teoksessaan. Teos jakaantuu selkeisiin osalukuihin. Aluksi teoksessa kuvataan aikakauden yleisiä historiallisia muutoksia Rooman valtakunnan murroksesta keskiaikaiseen keisariaikaan. Sanaa "Bysantti" ei tunnettu tuona aikana vaan tämä kulttuuri mielsi itsensä Itä-Roomaksi, ja asukit pitivät itseään roomalaisina (käsite Bysantti on otettu käyttöön vasta 1600-luvulla). Kreikka muodostui valtion pääkieleksi, samalla kun entisen Rooman alueen pääkieleksi muodostui latina.

Teos piirtää varsin pikkutarkan kuvan Bysantin elämän joistakin osa-alueista. Kirjan kuvitus on runsas esimerkiksi karttojen osalta. Niistä muodostuu hyvin havainnollinen kuva valtion laajuudesta. Kyse on todellakin ollut aikansa suurmahdista. Bysantin keisarikunnan historia sisältää nousuja ja laskuja, sotien aiheuttamien valtion rajojen supistumista ja laajenemista. Erityinen kultakausi ajoittuu noin 900-luvulle, tätä aikakautta kuvasi taloudellinen vauraus, vahva armeija ja tehokas byrokraatia.

Teoksessa kuvataan hyvin selkeästi valtion hallinnollisia rakenteita, verotusta, rahaliikennettä, elinkeinoja, armeijaa, eri kansoja ja kirkon sekä valtion suhdetta. Bysantissa, ainakin sen huippukausina, kyettiin luomaan vankka taloudellinen perusta, jonka avulla kyettiin esimerkiksi ylläpitämään armeijaa valtion puolustamiseksi.

Keisarikunnan ja ortodoksisen kirkon välinen suhde on ollut aina vahva, mutta ajoittaisesti jännitteinen. Kreikkalaiskatoliset pitivät omaa uskontoaan aitona kristinuskon jatkumona, kuten latinalaisessa lännessä ajattelivat roomalaiskatoliset. Kirkko oli Bysantissa huomattava valtiomahti, joka kykeni ajoittain puuttumaan maallisiin päätöksiin. Kaikesta huolimatta kyse oli valtiosta, joka koostui useista erilaisista kansoista, se oli mosaiikinomainen rakennelma johon kuului useita erilaisia kulttuureja ja kieliä. Suuruuden aikoinaan se oli maantieteellisesti varsin hajanainen. Silti sillä oli tarpeeksi yhtenäistä voimaa pitää koossa nämä heterogeeniset ainekset ainakin keskiajalle saakka. Bysantin kulttuuriset vaikutukset ovat olleet kauaskantoiset. Sillä on ollut esimerkiksi vaikutuksia 1600-luvun eurooppalaiseen renessanssiin, puhumattakaan kreikkalaiskatolisen uskon leviämisestä ja juurtumisesta itä-Eurooppaan.

Teos on johdanto- ja oppikirjaksi hyvin osuva. On silti harmillista, että rajauksen ulkopuolelle on jätetty esimerkiksi taiteen lähempi kuvaus (tätä kirjoittaja perustelee sillä, että

ao. alueen teoksia on julkaistu äskettäin). Teokseen on sisällytetty laaja liiteosa, jossa esitellään tarkempia lähteitä tutustuttavaksi. Teokseen olisi kuitenkin voinut liittää enemmän kuvitusta, jota kautta lukija saisi havainnollisen, konkreetin käsityksen Bysantista. Jäin esimerkiksi kaipaamaan kuvia rikkaasta ikoniperinteestä, koska materiaalia siltä alueelta ainakin olisi löydettävissä. Lisäksi teoksessa on vain vähän syvempää, filosofista pohdiskelua Bysantin kulttuurielämästä, kuten arvoista, sivistyksestä ja oppineistosta. Teos painottuu taloudellisten, hallinnollisten ja poliittisten tekijöiden kuvailuun. Lukijana jäin kaipaamaan visuaalisia elementtejä ja kulttuurin laajempaa esittelyä, jotka olisivat antaneet ainakin minulle elävämmän kuvan Bysantista.

*Dosentti **Eeva Kallio** toimii erikoistutkijana Jyväskylän yliopiston Koulutuksen tutkimuslaitoksella.*